

Sürdürülebilir Kırsal Turizm Kapsamında Milli Parklar Üzerine Bir Araştırma: Munzur Vadisi Milli Parkı Örneği

Füsun İstanbullu DİNÇER¹

İbrahim ÇİFÇİ²

Ozan ATSIZ³

^{1,2,3} İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, İstanbul

* Sorumlu Yazar:

Email: Istanbul@istanbul.edu.tr

Geliş Tarihi: 25 Ekim 2015

Kabul Tarihi: 09 Aralık 2015

ÖZET

Munzur Vadisi Milli Park'ında yapımı planlan 8 HES ve 6 Baraj projesinin ülkeye sağlayacağı tekil ekonomik getirinin aksine, bölgedeki doğal, tarihi ve sosyo-ekonomik kaynaklar ile bütünleşik bir yapıya sahip olabilecek sürdürülebilir kırsal turizm faaliyetlerine yönelik olarak ilgili kuruluşların tutumları incelenmiştir. Araştırmaya konu olabilecek kuruluşlara internet aracılığı ile ulaşılmıştır. Toplamda 18 kuruluşa kolayda örneklem metodu ile ulaşılmış ve 13 kuruluştan geri dönüş alınmıştır. Diğer beş kuruluş ise konu hakkında kapsamlı bir bilgiye sahip olmadıklarını belirterek anket çalışmasına katılım göstermeme eğiliminde bulunmuşlardır. Elde edilen görüşler neticesinde; bölgede kırsal turizm temelli doğaya entegre bir kalkınma için, sosyo-kültürel, teknolojik, ekonomik, eğitimsel, politik, yasal, ekolojik ve demografik fırsat ve tehditler STEEPYED analizi kapsamında ayrıntılı olarak incelenmiştir. STEEPYED analizi için "http://malabarconsulting.co.uk" web sitesi tarafından hazırlanmış bulunan mülakat formu veri toplamak üzere kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, Munzur Vadisi Milli parkında yapılması planlanan baraj ve HES çalışmalarına alternatif olarak sürdürülebilir turizmin bölgenin kalkınması açısından daha fazla benimsendiği görülmüştür. Ayrıca, Türkiye'de Milli Parklar Kanununun 14. Maddesinde yer alan "kamu yararına..." ibaresinin doğal alanlar için bir tehlike olarak değerlendirilebileceği, bu nedenle, milli parklar ile ilgili kararlar alınırken ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi) sürecinin zorunluluk haline getirilmesi ve Kültür ve Turizm Bakanlığının ÇED sürecine kesinlikle katılımı gerektiği ön plana çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Munzur Vadisi Milli Parkı, Sürdürülebilir Kırsal Turizm

A Research on National Parks within the Frame of Sustainable Rural Tourism: Case Study of Munzur Valley National Park

ABSTRACT

The purpose of this study was to review the attitude of the relevant organizations towards sustainable tourism development in Munzur Valley National Park, unlike single economic return of the planned 8 HES and 6 dam constructions on Munzur Valley National Park in Turkey. The organizations relevant to study were reached through the internet. A total of 18 organizations were selected based on convenience sampling method. In total, 13 organizations participated to the study. Rest of other 5 organizations refuse to join the survey as they do not have any comprehensive knowledge about the issue. To data collection, an interview paper was obtained from the website named "http://malabarconsulting.co.uk". According to the interview papers socio-cultural, technological, economic, educational, political, legal, ecological, demographic opportunities and threats were analyzed in the scope of STEEPYED analysis regard of natural based sustainable rural tourism. Results indicate that from the viewpoint of the society, sustainable rural tourism more adopted than the constructions of 8 HES and 6 dam projects for the sustainable development of region. It was also found that the phrase "the public interest", stated in Article 14 of the Law on National Parks in Turkey was evaluated as a threat for the national parks of Turkey. Therefore, if a decision is taken for national parks in Turkey, it come to the fore that CED process (Environmental Impact Assessment Process) to be brought into the necessity and the Tourism Ministry participation in the CED process should provide absolutely.

Keywords: Munzur Valley National Park, Sustainable Rural Tourism

GİRİŞ

Son yıllarda kitle turizminin meydana getirmiş olduğu olumsuz sonuçların fark edilmesi, çevreye duyarlı turizm anlayışının kırsal alanlarda gelişim göstermesine ve bu alanlarda turizme ilişkin proje ve çalışmalarda giderek artış yaşanmasına katkı sağlamıştır [50]. Özellikle kırsal alanlarda gerçekleştirilen turizm türleri (doğa turizmi, köy turizmi, yayla turizmi, av turizmi, tarım turizmi, çiftlik turizmi, inanç turizmi, eko-turizm, vb.) sürdürülebilir turizm kavramı ile özdeşleştirilmiş ve turizm kırsal kalkınmada en önemli ekonomik stratejiler arasında yer almıştır [13].

Dünya nüfusunun %12'sinin yaşamakta olduğu kırsal alanlarda doğa tabanlı turizm türlerinin gelişim göstermesi ile beraber istihdam oranlarında artış yaşanması, yeni iş imkânlarının oluşması, bölge halkının ek gelir elde etmesi ve bu alanlarda yüksek kalitede ürün yetiştirilmesi turizmin kırsal kalkınma üzerinde olan potansiyel etkisini artırmıştır [49]. FAO (2005) verilerine göre, küresel turizm gelirlerinin %15-20'si, 70-90 milyar US doları yıllık olarak kırsal alanlarda gerçekleştirilen turizm aktivitelerinden elde edilmektedir. Bu nedenle, birçok batı ülkesi turizm endüstrisini kırsal alanlarda ekonomik ve toplumsal yenilenme için bir çıkış noktası olarak benimsemiştir [5].

Nitekim kırsal alanların turizm ile tanıştırılması sonrasında bu alanlardaki yaşam standartlarında birçok artışın meydana geldiği de görülmüştür. Örneğin, Alp dağları sınırlarındaki bazı ülkelerin 19. Yüzyılın başlarında kırsal turizm yatırımları gerçekleştirilerek bölgesel anlamda yoksulluğu azalttıkları ve kırsal alanların yerleşim merkezlerine dönüşümünü hızlandırdıkları bilinmektedir [28].

Ekonomik etkisinin yanı sıra, sürdürülebilirlik kavramının yapısal temelleri olan; ekonomik gelişim, çevre koruma bilinci ve sosyal gelişim olguları ile bütünlük bir yapıya sahip olan doğa temelli sürdürülebilir turizm anlayışı, 1980'lerden sonra deniz kum ve güneş faaliyetlerinin ötesine geçerek kırsal alanlarda milli park gibi koruma altında olan doğa alanlarına da ulaşmıştır [16]; [39]. Gelişmiş ülkelerde milli park ve benzeri koruma alanlarındaki turizm aktiviteleri kırsal alanlardaki ekonomik kalkınmaya katkı sağlamasının yanı sıra, doğayı koruma bilincini gelişimine ve koruma altındaki bu alanların bakımı ve gelişimi için yerel yönetimlere de finansman sağlamaktadır [4]. Duim & Caalders (2002) göre; turist ziyaretlerinden elde edilen gelirin yanı sıra, bu alanlara yapılan ziyaretler farklı kültürlerin bilinirliğinin ve kültürlerarası etkileşimin artmasına neden olmaktadır.

Bu doğrultuda; söz konusu kırsal alanlarda doğal yaşama ve kültürel yapıya zarar vermeyecek şekilde çevresel değerler ile uyumlu ekonomik bir kalkınma sağlanabilmesi için turizm gibi alternatif yatırım türlerine ev sahipliği yapabilecek milli parklara yönelik çabaların sürdürülmesinin önem arz ettiği söylenebilir. Yapılan bu araştırmada; Munzur Vadisi'nde yapımı planlan 8 HES ve 6 Baraj projesinin ülkeye sağlayacağı tekil ekonomik getirinin aksine, "Tunceli İli Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023'de önemi belirtildiği gibi, bölgenin doğal, tarihi ve sosyo-ekonomik kaynakları sürdürülebilir kırsal turizm kapsamında bütüncül olarak ele alınmaya çalışılacaktır [37]. Konu ile ilgili paydaşların fikirleri doğrultusunda; bölgede kırsal turizm temelli entegre bir kalkınmanın sağlanabilmesi için sosyokültürel, teknolojik, ekonomik, eğitimsel, politik, yasal, ekolojik ve demografik fırsat ve tehditler STEEPYED Analizi kapsamında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sürdürülebilir Kırsal Turizm Kapsamında Milli Parklar

Milli parklarda gerçekleştirilen turizm aktivitelerinin kırsal alanlarda sürdürülebilir kalkınmaya ciddi katkı sağlayabilecek ekonomik aktivitelerin başında yer aldığı söylenebilir. Milli parklarda yapılan bu tarz faaliyetler aracılığıyla birçok işletme ve otorite ile birlikte hareket edilerek sürdürülebilir yerel ekonomiye katkı sağlanabilir [40]. Bu alanlarda gerçekleştirilen turizm aktivitelerinin bölgedeki çevresel değerlerin korunmasına ve gelecek nesillere daha kaliteli bir yaşam alanının aktarılmasına katkı sağlayabileceği de öngörülebilir [21]. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelerde koruma altında olan doğal alanların sürdürülebilirliği için eko-turizm ve kırsal turizm potansiyel çözümler olarak görülmüştür [52].

Fennel & Nowaczek (2010, s. 239) milli parklar için, eko-turizm ve doğa turizm kapsamında bireylerin doğanın tadını çıkarılabilecekleri önemli alanlar şeklinde bahsetmektedir. Frost & Hall (2009) ise, milli parkları, estetiğine dikkat edilerek koruma altına alınan rekreatif ve turizm alanları şeklinde tanımlamaktadır. Endonezya'da ulusal parklarda yapılan bir araştırmada; ziyaretçilerin %57'sinin ulusal

parkları korunmaya alınan çevre veya doğal alan şeklinde ifade ettikleri, %15'nin ise ulusal parklarda turizm hareketlerine izin verilmesi gerektiğini belirttikleri analiz edilmiştir [6]. Türkiye'de ise, 2873 sayılı Milli Parklar Kanununun 2. maddesinde milli park şu şekilde tanımlanmaktadır [34]:

"Millî Park: Bilimsel ve estetik bakımdan, milli ve milletlerarası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip tabiat parçalarıdır."

İngiltere'de Milli Parklar Birliği (National Park Authority); sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin, İngiltere'de 2013 yılında 90 milyondan fazla ziyaretçiye ev sahipliği yapmış bulunan milli parklarda desteklenmesinin, koruma altında bulunan bu alanlarda çevre koruma bilincinin gelişmesine, çevresel kalitenin artmasına ve gelecek nesillere daha kaliteli bir yaşam alanı bırakılmasına katkı sağlayacağını dile getirmiştir [54]. Qiu (2006) Çin'de yerel turistlerin 2006 yılında %80'nin, 1 milyar turistten fazlasının ulusal parkları ziyaret ettiğini belirtmiştir [31]. Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) yapmış olduğu tahminlerde; Çin'in gelecek dönemlerde en çok turist ağırlayacak ülkelerden biri olacağı düşünüldüğünde milli parkların popüleritesinin artacağı söylenebilir [51]. 2008 yılında, 40 milyar dolarlık turizm endüstrisine sahip bulunan Avusturalya'da ise, "Ulusal Uzun Vadeli Turizm Stratejisi" raporunda; turizm endüstrisinin temel kaynağının doğal çevre ve zengin biyolojik çeşitlilik ile çarpıcı manzaralara sahip bulunan koruma altındaki milli park alanlarının olduğu belirtilmiştir [22]. Kenya'da ise, vahşi doğal yaşam alanlarına yapılan ziyaretlerden elde edilen gelir 300 milyon USD civarındadır ve bu gelir ülkenin milli gelirinin yaklaşık olarak %12'sini oluşturmaktadır [35].

Eagles & McCool (2002, s.9) İngiltere'de ulusal parkların çekici eğlence mekânları olmalarının yanı sıra; bölge halkının parklar içerisinde yaşamlarını sürdürdüklerini ve bu alanların bölge halkı tarafından "living landscape" şeklinde adlandırıldığını dile getirmiştir. Kore'de yapılan bir çalışmada, bireylerin sosyalleşmek, spor yapmak ve günlük yaşamlarındaki rutinlikten biraz olsun kaçmak istemeleriyle ulusal parkları ziyaret ettikleri belirtilmiştir [30]. Kenya'da Amboseli Ulusal Park'ta yapılan bir araştırmada ise; ulusal parkı ziyaret eden turistlerin parka özgü vahşi hayvanları gözlemlemek nedeniyle ziyaretler gerçekleştirdikleri tespit edilmiş ve bu doğrultuda bölgede bulunan vahşi yaşam ile ilgili "Kenya Vahşi Yaşamı Koruma Servisi" hizmet vermeye başlamıştır [36].

Turizm ve milli parklar arasında dengeli bir ilişki kurulması, turizm endüstrisinin gelişimi ve milli parkların kurulması ve korunması için (çevreci, ekonomik ve sosyal) karşılıklı yarar sağlamaktadır. Turizm ve milli park kullanımı ve korunması arasındaki ilişkinin başarılı olması ve uygun bir dengenin sağlanması etkili bir park yönetimine dayandığı söylenebilir. Bu doğrultuda, (Dewhurst & Thomas, 2003, s. 383) çalışmalarında; sürdürülebilir turizm anlayışı içerisinde küçük firmaların ulusal parklarda sınırlı eylem ve faaliyetlerde bulunmaları ve sürdürülebilirlik turizm anlayışlarına göre kategorize edilmeleri önerisinde bulunmuşlardır. Cunha (2010, s. 294) milli parklarda dengeli bir turizm yapılabilmesi için küçük ve kalabalık olmayan grupların ziyaretlerine izin verilmesinin ve ziyaretçi sınırlaması getirilmesinin tahribatları önleyebileceğini savunmuşlardır. Mayer, ve vd., (2010, s. 81) çalışmalarında; ulusal parklardan elde edilen ekonomik gelirin artırılması için yerel politikalar ile beraber turistik işletmelerin hizmet kalitesinin ve ulusal parklar ile ilgili pazarlama faaliyetlerinin artırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Reihanian, Mahmood, Kahrom, & Hin, (2012, s.

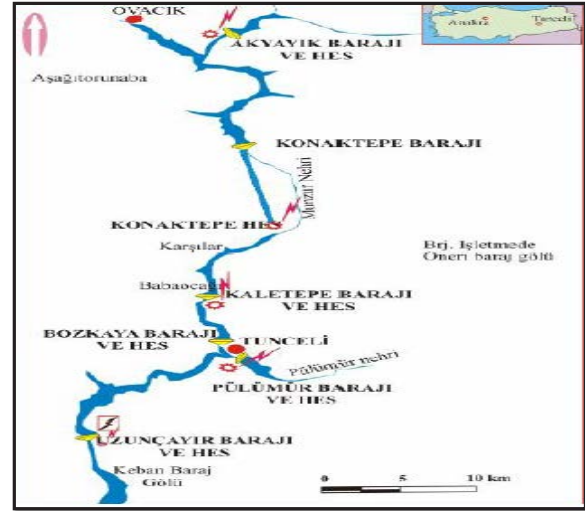
226) İran'da Boujagh Ulusal Parkı üzerine yapmış oldukları araştırmalarında; yerel parkın geleceğine zarar vereceğini ifade etmişlerdir.

Dünya genelinde toplamda yaklaşık olarak 47.402.3316 km² hektarlık alana sahip 6.555 adet milli park bulunmaktadır [1]. Türkiye'de ise, 848.119 hektarlık alana sahip 40 adet milli park yer almaktadır [41]. Dünya Koruma Birliği (IUCN) verilerine göre; Dünya yüzeyinde karasal ve sulak alanların % 15,4'ü koruma alanı olarak ayrılmış olup, bu oranın 2020 yılına kadar % 17'ye ulaşması beklenmektedir [48]. Türkiye'de ise, ülke yüzölçümünün %7,24'nün koruma altında olduğu düşünülmektedir [53]. Bu oranın Dünya standartlarının gerisinde kaldığı söylenebilir. Bir web sitesinde yapılan araştırmada; "Dünyanın Dört Bir Tarafından Her Biri Doğa Harikası 30 Milli Park" Türkiye'den (Altındere Vadisi Milli Parkı, Nemrut Dağı Milli Parkı, Yedigöller Milli Parkı, Göreme Tarihi Milli Parkı ve Munzur Vadisi Milli Parkı) 5 adet milli park sıralamaya dâhil olmuştur [20]. Türkiye'de Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın yapmış olduğu açıklamaya göre ise; 2014 yılında 13 milyon olan milli park ziyaretçi sayısının 2019 yılında 15 milyona ulaşacağı öngörülmektedir [56]. Demir (2002, s.113) Türkiye'deki milli parklara yönelik olarak yapmış olduğu çalışmasında; milli parkların yönetim yetersizliği, parkın yapısına uygun olmayan yapılaşmalar ve faaliyetler nedeniyle önemli oranda baskı altında olduğunu ve birçok milli park ve benzeri koruma alanın bu tarz baskılardan dolayı tahribata uğradığını ya da uğramaya devam ettiğinden bahsetmiştir. Türkiye'de Hasankeyf ve Munzur Milli Parkı, baraj ve HES projeleri nedeniyle bu tahribatlara örnek olarak verilebilecek alanlar arasında yer almaktadır [3].

Munzur Vadisi Milli Parkı

1971 yılında milli park olarak ilan edilen Munzur Vadisi Milli Parkı 42.000 Hektarlık bir alana sahiptir. Tunceli kent merkezine 8 km. uzaklıktan başlayıp, vadi boyunca Ovacık mevkiine kadar uzanmaktadır. Kuzeyde 3.300 metreye kadar yükselen Munzur Dağları, Mercan ve Munzur Suyu vadileri tarafından parçalanmıştır [1] Efsanevi akarsu kaynakları, endemik bitki örtüsü, yöreye özgü yaban hayatı ve çevresindeki beşeri kültürle zengin bir miras kaynağı şeklinde olduğu söylenebilir. Krater gölleri, gözeler, mağaralar ve kanyonlar ile vadi boyunca dökülen şelaleler parkın doğal zenginliğini ortaya koyar niteliktedir. Rekreasyonel etkinlikleri ile doğa turizmi, endemik bitki türleri ile eko-turizm, kırsal özellikleri ve hayvan çeşitliliği ile kırsal turizm ve inanç kaynaklı ziyaret mekânları ile inanç turizmi gibi birçok alternatif turizm çeşidine kaynak oluşturabilecek özellikler, bölgenin turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olduğunun birer göstergesidir. Park bölgesi ayrıca, kamp, piknik, olta balıkçılığı, doğa yürüyüşleri foto safari gibi günübirlik etkinlikler için de elverişli potansiyele sahiptir. Bölgede 1518 çeşitli bitki olup, bunlardan 43 çeşidi Munzur Dağlarına, 227 çeşidi Türkiye'ye endemik türlerden meydana gelmektedir [57]. 2014 yılında yapılan son araştırmada ise; tespit edilen yeni türlerde endemik bitki sayısının 50'yi aştığı düşünülmektedir [8]. Ayrıca, doğal çevresiyle yaban hayvanları için elverişli bir ortama sahip olan Munzur Vadisi Milli Parkı, koruma altına alınan vaşak, çengel boynuzlu keçi ve bezuvar isimli iki tür dağ keçisi ile av kuşlarından ur keklığı gibi yöreye özgü ilginç birçok hayvan türü ile önemli bir faunaya sahiptir. 80 km²'lik bir su alanında yayılmış bulunan endemik Munzur alabalığı ise, Tunceli ekonomisine katkı sağlayan unsurlar arasındadır [29].

1983 yılında "Munzur Projesi Master Raporu" kapsamında başlayan ve Munzur projeleri kapsamında yapılması planlanan 6 adet baraj ve 8 HES projesinin 6 tanesi Milli Park sahasına inşa edilmek istenmektedir [25]; [37]. Proje kapsamında Akyayık Barajı ve HES, Kaltepe Barajı ve HES, Bozkaya Barajı ve HES, Konaktepe 1 Barajı ve HES, Pülümür Barajı ve HES ve Uzunçayır Barajı ve HES olmak üzere toplam 6 baraj tipi HES, 2 adet Nehir tipi HES (Konaktepe 2 HES ve Mercan HES) yapılması planlanmaktadır. Yapılması planlanan bu projeler ile 384,5 Mw yıllık güç, 1571 Gwh enerji üretimi sağlanacaktır. Ekonomiye yıllık 80 milyon dolar katkı sağlayacağı düşünülen proje Türkiye toplam enerji üretiminin %0,97'sini oluşturmaktadır [26].

Şekil 1. Yapılması Planlanan Munzur Barajlarının Alansal Dağılımı
Kaynak: (Armaç, 2006, s. 72)

Türkiye'nin nüfus bakımından en zayıf illerden biri olan Tunceli ilinde yapılacak olan baraj ve HES çalışmaları neticesinde 84 adet köyün yaşam olanaklarını doğrudan ya da dolaylı etkileneneceği ve bu köylerde yaşanacak olan göç sorunun hâlihazırda var olan göç verme sorununu daha da artıracığı öngörülebilmektedir [43]. Tunçer ve Tercan, (2010) çalışmalarında söz konusu bu projelerin yapılmasıyla örneğin; Konaktepe Barajından Ovacık ilçe merkezine kadar, 26 km²'lik bir arazinin sular altında kalacağını ve bu durumun 110 metre yüksekliğinde bir göl oluşturacağını bahsetmiştir. Bu baraj gölü neticesinde ise, Munzur Suyu'nun Halvori'ye kadar 15,1 km uzunluktaki tünellerle taşınması sağlanacak ve sonuç olarak Munzur'un yatağından neredeyse hiç su akmayacağından bahsetmiştir. Tunçer (2011) ise, bölgede yapılan barajlar nedeniyle yöre halkının inançsal yapısına ait bulunan birçok ziyaret yerinin ve Munzur Baba efsanesinin sular altında kalacağını belirtmiştir. Armaç (2006, s. 67) çalışmasında, Munzur vadisindeki 40 gözeden gelen kaynak suyunun içilebilir olduğunu ve baraj yapımı ile içilebilir su kaynaklarının kirleneceğini, Fırat ve Dicle nehrindeki Keban ve Dicle barajlarının Basra körfezine kadar olan kısmının barajlar nedeniyle kirlendiği belirtmiştir. Demir (2001) çalışmasında milli parkların gelecek nesillere aktarılma zorunluluğu olan doğal alanlar olduğunu ve bu alanların sürdürülebilir kaynak anlayışı ile yönetilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak, yürürlükte bulunan 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun 14. maddesinin e bendi "kamu yararı açısından vazgeçilmez ve kesin bir zorunluluk..."bulduğunda milli park alanlarında

“yapı ve tesis” kurulabilmesine olanak tanınmaktadır [34].

Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'nın “Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması” kenar başlıklı 63. maddesinde “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır...” hükmü bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin de taraf olduğu Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlik Sözleşmesi, Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine Dair Sözleşme ve Avrupa Peyzaj Sözleşmesi gibi sözleşmelerin bir gereği olarak endemik flora ve faunayı barındıran doğal alanların mutlaka korunması ile ilgili yükümlülükler doğrultusunda, Munzur Vadisi'nde yapımı planlanan baraj ve HES çalışmalarının durdurulması için TBMM'nin 24. Döneminde, 21/07/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun'unda düzenlemeler ile ilgili kanun teklifinde bulunulmuştur [23]. Konu ile ilgili yine aynı dönemde, TBMM Başkanlığı'na Munzur Vadisi Milli Parkı'nın 1. Derece sit alanı olarak ilan edilmesi için meclis araştırması açılmasına yönelik olarak da önergede bulunulmuştur [24].

Ankara 3. İdare Mahkemesi'nde; Çevre ve Orman Bakanlığı'nın Munzur Vadisi Milli Parkı'nda yapımı planlanan söz konusu projelerine “Dersim Kültürel ve Doğal Miras Koruma Girişimi” tarafından Milli Parklar Kanunu'nun 14. maddesi çerçevesinde, verdiği izin kararının iptali istemiyle dava açılmıştır. Davanın Ankara 3. İdare Mahkemesi tarafından reddedilmesi üzerine, dava Danıştay'a taşınmış ve Danıştay, 10. Dairesi Munzur Vadisi Milli Parkı'nda yapımı planlanan baraj ve HES'lerin tümünü kapsayacak şekilde ÇED raporu alınması gerektiğine yönelik hüküm vermiştir. Anayasal hükümlere ve Milli Parklar Kanunu'nun 14. Maddesi çerçevesinde bir milli parkta kamu yararı açısından tesis inşasına izin verilebilmesi için öncelikle ÇED süreci işletilmesi gerektiği gerekçe olarak belirtilmiştir [55].

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), Türkiye'de 16/12/2003 gün ve 25318 sayılı Resmî Gazete 'de yayınlanan ÇED Yönetmeliğinin ana ilkeleri dikkate alınarak gerçekleştirilmesi planlanan bir projenin, çevre üzerinde olabilecek olumlu ya da olumsuz etkilerinin önlenmesi ve en aza indirmesi, seçilen yer ve proje alternatiflerinin değerlendirilmesi çalışmalarını içeren bir “karar verme süreci” şeklindedir [9]. ÇED için Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından mevzuata uygun bir şekilde inceleme yapılabilir ve bu kapsamda düzenlenen toplantılara katılım sağlanarak, rapor ve faaliyete ilişkin “olumlu” ya da “olumsuz” görüş bildirebilir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ÇED raporu incelenirken; özellikle, Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi ile Turizm Merkezi ve turizm potansiyeli taşıyan yerler olmak üzere, çevre üzerine gerçekleştirilebilecek bütün etkiler incelenerek değerlendirme yapıldığı Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı web sayfasında belirtilmektedir [47].

Munzur'un Kırsal Turizm Potansiyelinin STEEPYED Analizi İle Değerlendirilmesi

Araştırmanın literatür kısmında öncelikle kaynak taraması yapılarak kırsal turizm ve kırsal turizm anlayışı içerisinde milli parkların önemini ortaya koyan akademik çalışmalar araştırılmıştır. Çalışmanın uygulama kısmında, sürdürülebilir kırsal turizm açısından Türkiye'deki milli parklardan biri olan Munzur Vadisi Milli Parkı'nın turizm açısından önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada bu amaçla nitel araştırma yöntemlerinden biri olan PEST analizine eğitim ya-

sal, ekolojik ve demografik faktörlerin eklenmesiyle türetilen STEEPYED analizi kullanılmıştır.

PEST Analizi, dört temel unsur olarak nitelendirilebilecek olan politik (political), ekonomik (economical), sosyo-kültürel (socio-cultural) ve teknolojik (technological) faktörlerin bir organizasyon veya politika üzerindeki etkilerinin belirlenmeye çalışıldığı bir durum analizi yöntemidir (Koumparoulis, 2013, s. 32-34). Literatürde PEST analizinin STEER, PESTEL, STEP, DESTEP, STEEP, PESTEL, PESTLE ve STEEPYED analizi olarak adlandırıldığını görmek mümkündür. STEEPYED analizinin bu çalışmada tercih edilmesinin nedeni daha önce bu analizin Türkiye'de kırsal turizmin değerlendirilmesi açısından Dinçer, İstanbullu Dinçer, & Avunduk (2011) tarafından kullanılmış olması ve konuyla ilgili söz konusu anahtar kelimelerin güvenilirliğinin yine bu araştırmada sınımlanmış olmasıdır [32]. Araştırma kapsamında “turizm, çevre, kalkınma ve milli parklar” ile ilgili toplamda 18 kurum/kuruluşa internet aracılığı ile kolayca örneklem metodu ile ulaşılmıştır. Mülakat formları elektronik posta yolu ile gönderilmiş ve tüm kuruluşlardan geri dönüş alınmıştır. Toplamda 13 kuruluş konu hakkında bilgi sahibi olduklarını belirterek anket/ mulakat formuna katılım göstermiştir. Diğer beş kuruluş ise konu hakkında kapsamlı bir bilgiye sahip olmadıklarını belirterek anket çalışmasına katılım göstermeme eğiliminde bulunmuşlardır. Çalışmada STEEPYED analizi çerçevesinde sürdürülebilir kırsal turizm kapsamında Munzur Milli Parkı hakkında olası fırsat ve tehditlere ilişkin konu ile ilgili kuruluşlardan görüşlerini istenmiştir.

Katılımcı kuruluşlardan önem düzeylerine göre A- çok önemli, B-orta düzeyde önemli ve C-önemsiz şeklinde görüşlerini işaretlemeleri talep edilmiştir.

Ankete katılan kuruluşlar şunlardır: Tarım ve Turizm Derneği (AGRIDA), Çevre Kuruluşları Dayanışma Derneği (ÇEKUD), Tunceli Kırsal Kalkınma ve Örgütlenme Şube Müdürlüğü, Doğal Yaşamı Koruma Vakfı (DAYKO), Tunceli Üniversitesi Pertek Meslek Yüksek Okulu Turizm İşletmeciliği Bölümü, Tarım ve Orman Çalışanları Sendikası, TEMA Vakfı, Tunceli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Tunceli İl Müftülüğü ve Cem Vakfı Derneği, Sürdürülebilir Kırsal ve Kentsel Kalkınma Derneği (SÜRKAL), Fırat Kalkınma Ajansı ve Tunceli İl Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Tablo1' de katılımcıların anahtar kelimeler ile ilgili önem düzeylerine göre vermiş oldukları yanıtlar görülmektedir. **Sosyo-kültürel** boyutun altında, ortalama ömrün yükselmesi ve değer yargıları dışında tüm faktörlerin; **Teknolojik** boyutun altında, üstyapının yeterliliği, teknolojideki değişim hızı; **Ekonomik** boyutun altında, iktisadi konjonktür dalgalanmalarının etkisi, dövizdeki dalgalanmanın etkisi, faiz ve enflasyonun etkisi; **Politik** boyutun altında, özelleştirmenin ve sendikal faaliyetlerin önemi; **Ekolojik** boyutun altında, iklim değişikliği ve küresel ısınmanın etkisi; **Demografik** boyutun altında, kadınların kırsal turizme yönelik arz faaliyetlerine katılımı; **Yasal** boyutun altında, rekabet ortamını düzenleyici koşullar dışındaki tüm faktörlerin ve **Eğitimsel** boyutun altındaki tüm faktörlerin %50'den fazla bir oran ile “Çok Önemli” olarak nitelendirildikleri görülmektedir.

BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu kısımda araştırmaya katılım gösteren kuruluşların her bir boyut için yapmış olduğu yorumlar ele alınacaktır.

Sosyo-Kültürel: Yöre halkının sosyo-kültürel yaşamında önemli bir yere sahip bulunan Alevilik inancına ait ziyaret yerleri üzerinde gerçekleştirilecek tahribatların engellenmesi doğaya entegre ve yerel değerler ile uyumlu sürdürüle-

Tablo 1: STEEPYED Analizindeki Anahtar Kelimelerin Önem Düzeyi

SOSYO KÜLTÜREL	A	B	C	T	TEKNOLOJİK	A	B	C	T
Aile ve yaşam tarzı değişiklikleri	7	5	1	13	Teknolojideki değişim hızı	3	6	4	13
Eğitim düzeyinin yükselmesi	11	2	-	13	Bilgisayarın etkisi	6	4	3	13
Sağlık koşulları	8	5	-	13	İletişim	8	4	1	13
Ortalama ömrün yükselmesi	3	5	5	13	Ulaşım imkânları	9	2	2	13
Kültürel değerlerdeki değişim	6	6	1	13	Araç-gereçler	9	3	1	13
Sosyal ve göç hareketlilik	8	3	2	13	Altyapının yeterliliği	9	-	4	13
Boş zaman ve yaşama yönelik davranış biçimleri	9	2	2	13	Üstyapının yeterliliği	6	3	4	13
Tutumlar	7	4	2	13	EĞİTİMSEL	A	B	C	T
Değer yargıları	5	6	2	13	Kırsal turizmin önemi hakkında eğitim programlarının düzenlenmesi	12	1	-	13
EKONOMİK	A	B	C	T	Doğal kaynakların bilinçli tüketilmesi hakkında eğitim verilmesi	12	-	1	13
Gayri safi milli hâsıladaki değişimin etkisi	7	4	2	13	Kırsal turizmin tanıtımının yapılması	10	3	-	13
Kullanılabilir gelirinin önemi	8	4	1	13	Koruma-kullanma dengesini sağlamaya yönelik projelerin geliştirilmesi	11	1	1	13
Dövizdeki dalgalanmaların etkisi	3	5	5	13	POLİTİK	A	B	C	T
İktisadi konjonktür dalgalanmalarının etkisi	4	5	4	13	Hükümet politikasının değiştirilmesi	9	3	2	13
Yenilenebilir enerji kaynaklarının önemi	9	3	1	13	Özelleştirmenin önemi	5	4	4	13
Faiz oranlarının etkisi	2	3	8	13	Sendikal faaliyetlerin önemi	5	4	4	13
Bireylerin kırsal turizm faaliyetlerine katılım için ayırdıkları bütçe	7	3	3	13	Uluslararası ilişkilerin önemi	9	3	1	13
Enflasyonun etkisi	3	2	8	13	Vergi politikasının etkisi	7	3	3	13
YASAL	A	B	C	T	Politik istikrar	8	4	1	13
Mevcut yasa, yönetmelik vb. düzenlemeler	10	3	-	13	Ülkenin uluslararası arenadaki itibarı	11	2	-	13
Yatırım teşviklerinin önemi	12	1	-	13	EKOLOJİK	A	B	C	T
Gelecek için planlanan projeler	12	-	1	13	Kırsal turizmin çevreye etkileri	11	-	2	13
Düzenleyici kurumlar	7	6	-	13	Doğal kaynakların önemi ve bilinçli yönetimi	12	-	1	13
Çevresel düzenlemeler	9	4	-	13	İklim değişikliği ve küresel ısınmanın etkisi	5	4	4	13
İstihdam ile ilgili yasalar	9	1	3	13	Çevre koruma faaliyetleri	9	4	-	13
Tüketicinin önemi	8	5	-	13	Alternatif enerji kaynaklarının kullanımı	11	2	-	13
Turizm endüstrisine ve kırsal turizme özgü düzenlemeler	12	1	-	13	DEMOGRAFİK	A	B	C	T
Rekabet ortamını düzenleyici koşullar	4	6	3	13	Kırsal bölgelerden kente göç	10	1	2	13
AÇIKLAMALAR: A:Çok önemli B:Orta düzeyde önemli C:Önemsiz T:Toplam					Kırsal turizmin göçün durdurulmasındaki önemi	10	-	3	13
					Nüfus yapısı ve nüfustaki değişimler	8	3	2	13
					Kadınların kırsal turizme yönelik arz faaliyetlerine katılımı	6	5	2	13

Tablo 2: Sürdürülebilir Kırsal Turizm Kapsamında Milli Parkların Fırsat ve Tehditlerinin STEEPYED Analizi İle Değerlendirilmesi

SOSYO-KÜLTÜREL	
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> • Köyden kente göçün önlenmesi • Gençlere ve kadınlara yeni iş alanları açılabilmesi • Geleneksel bilgeliğin çağdaş yaşamla özdeşleşmesi • Şehirde yaşayan insanların kırsal alandaki hayatı tanınması. • Ülkemizdeki doğal hayatı tanımaya olanak sağlaması • Bölge insanının toplumun diğer kültürler ile kaynaşabilmesi ve var olan önyargıların karşılıklı olarak ortadan kaldırılabilmesi. • Turizm ile birlikte göç duracaktır. Bölge halkı daha iyi yaşam şartlarına kavuşacaktır. • Eğitimli insanların iş bulmak amacıyla başka şehirlere kaçışı engellenebilecektir. • Kırsal Turizm faaliyetleri kapsamında turistlerle gerçekleştirilen iletişim neticesinde rol model alma yoluyla yerel halkın pozitif yönde boş zaman ve yaşama yönelik davranışlarının değişimi önemli bir fırsattır. • Yine yerelde yaratılan ekonomik ve sosyal değer neticesinde göçün engellenmesi hatta tersine göçe sebebiyet vermesi yine önemli fırsatlardan bir tanesidir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ticari zihniyetle istismar • Sosyal aktivite alanlarının sınırlı olması • İlk aşamada halkın turizme karşı bir direnç göstermesi ve bölgenin göç alması durumunda halkın bu durumu kabullenememesi ihtimali söz konusu olabilmesi. • Turizm ile birlikte halkın değer yargıları zarar görebilir olması. • Aleviler için önemli olan ziyaret yerleri baraj suları altında kalmıştır ve kalmaktadır. Ziyaret yerleri halkın ortak hafızasıdır, bilincidir. Bir toplumun inancı değerleri üzerinden onun kutsallına zarar verilerek tüm faaliyetlerin kısıtlanması gerekmektedir. • Kırsal turizmin doğru yönetilememesi halinde değer yargıları ve kültürel değerlerin tahribata uğraması önemli bir tehdittir. Dolayısıyla etkinliklerin oldukça profesyonel şekilde planlanması elzemdir.
TEKNOLOJİK	
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim fırsatları artması • Globalleşme • El becerileri artması • Teknolojik bağımlılıkların minimize edilmesi • Alt yapı ve ulaşım daha iyi olacaktır. Üst yapı ile birlikte yatırım olacaktır. • Yazılı, sözlü ve hatta dijital iletişim becerilerinin artırılması suretiyle çayı yakalamak ve Dünya vatandaşı olabilmek önemli bir fırsattır. • Yerel turizm unsurlarının artış göstermesi kuşkusuz alt ve üst yapı yatırımlarını da tetiklemesi açısından önemlidir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Gençlerde aşırı zaman kaybı • Yanlış programlara açık olma • İletişim kaynaklarının sınırlı olması ve bu konuda yaşanan problemler • Etkili bir sosyal medya çalışmasının bulunmaması, AB projelerinin ve PRODES takibinin yapılmaması.
EKONOMİK	
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> • Yeni iş alanları oluşturulması ve kırsal alanda yaşayan insanların gelirlerinin artması • Organik tarım olanaklarının gelişmesi sebebiyle çiftçinin gelir düzeyinde artış • Yöre insanına istihdam olanağı doğacak ve refah seviyesi yükselecektir • Turizm ile birlikte gelir kaynağı olacak ve milli gelirden artış yaşanacaktır. • Turistik bölgelerinin tanıtımının etkileyici bir şekilde yapılması ve turizm faaliyetlerinin artırılarak gelir elde edilmesi. • Doğasıyla insanıyla ülkemizin en güzel coğrafyasından birine sahip olan Tunceli'de yatırım yapıp, reklam yapılırsa ülke insanımız dâhil yabancı turistleri de çekebilecek bir cazibe mekânı yaratılmış olur. • Tunceli'de dünyanın en temiz sağlıklı sularından biri olan Munzur suyu bulunmaktadır. Bu su akışına zarar vermemek şartıyla içme suyu olarak o bölge halkı için gelir kaynağı olabilir. • İl bazında Gayri safi milli hâsıladaki olası artışın önemli bir fırsat olduğu düşünülmektedir. • Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ile enerji gereksinimini karşılayan tesislerin ziyaretçileri cezbetmesi muhtemel olmakla beraber kırsal turizm kavramı ile de oldukça örtüşmektedir. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kırsal kesimde bulunan ormanlık alanların imara açılarak tahrip edilmesi (Otel vs. yatırımları nedeniyle) • Coğrafyaya ve halkın kutsallarına zarar verecek baraj yapımına dikkat edilmemesi. • Turizm ile ilgili etkinlik faaliyetlerinin düzenlenmemesi. • Bölge coğrafyasına zarar verilmemesi için doğayla entegre yatırım planlarına öncelik verilmemesi. • Dövizdeki dalgalanmalar özellikle dışarıdan gelen yabancı turistler açısından bir miktar risk oluşturabilir.

Tablo 2: Devamı

EĞİTİMSEL	
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> Gençliğin bilinçlenmesi Turizm eğitimi alınan okulların açılması ve turizm konusunda nitelikli eleman yetiştirilmesi Turizm bilincinin gelişmesi ve buna bağlı olarak şehrin kalkınması için en önemli potansiyelin alternatif turizm olduğunun farkına varılması sağlanacaktır. Eğitime yatırım yapıp zaten okuyan bölge insanına geniş ufuklar yaratılabilir. Kırsal Turizmin geliştirilmesi için, yöre halkına yönelik eğitim programlarında kültür, tarih, halkla ilişkiler ve turizm gibi alanlara yeterli düzeyde yer verilmelidir. Tanıtım, eğitimler, yörenin ve doğal kaynakların korunması ve sürdürülmesi hususları oldukça kritiktir. 	<ul style="list-style-type: none"> Eğitim konusunda herhangi bir tehdit bulunmamaktadır. Geleneksel köylerin ekolojik köylere henüz dönüşmemiş olması ve bölge halkının pansiyonculuk hizmetleri hakkında henüz bilinçlendirilmemiş olması. Tunceli bölgesi ile ilgili eko turizm alanındaki veri kaynaklarıyla çok fazla bilgi sahibi değiliz
POLİTİK	
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> Kırsal turizm yapılacak bölgelerin düzenlenmesiyle bu bölgelerin gelişmesi Kırsal turizm yapılan alanların uluslararası platformda yer alması Bölgenin daha fazla ekonomik değer üretmesi ile hem devletin şehre hem de şehrin devlete bakışı olumlu yönde değişim gösterecektir. 	<ul style="list-style-type: none"> Halkın iyice bilinçlendirilememesi durumunda; devletin, turizm adı altında bölgenin inanç ve kültürüne zarar vermeye çalıştığı algısının doğabileceği olması. Bölge halkının inancını ve kültürünü rahat yaşaması için devletin yardım etmemesi. Kırsal alanlarda, kırsal turizmin geliştirilmesine yönelik net hedef ve amaçları kapsayan bir stratejik plan ve tanıtım hazırlığının olmaması. Kırsal kalkınmada ilgili paydaşların katılımı ile ortak ve uyumlu bir stratejinin henüz geliştirilmemiş olması.
YASAL	
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> İlgili yasalara etkisi Kırsal alanda yapılan yatırımların arttırılarak o bölge insanına maddi fayda sağlaması Yapılması planlanan projelerin o bölgenin kalkınmasında etkili olması Çıkarılacak özel nitelikli yasalar ile devletin Tunceli'de öncü yatırımlar yaparak, özel sektörün önündeki risk ortamını minimize etmesi sağlanabilir. Munzur Vadisi Milli Parkı ile ilgili ÇED sürecinde turizm bakanlığının da yer alabilmesi bölgenin turizm potansiyelinin daha iyi incelenmesi açısından olumlu olabilir. Mevcut yasa ve yönetmeliklerin iyileştirilmesi suretiyle yatırımların önünün açılması Tunceli'nin teşvik sisteminde 5. Bölgeden alınıp en avantajlı bölge konumunda olan 6. Bölge kategorisine alınması. 	<ul style="list-style-type: none"> Bölge halkında yaşanacak sıkı rekabetler Bu nedenle, Tunceli Alevi inanç ön kırsal turizmi geliştirebilmek için o bölgede yapılan lüzumsuz barajları durdurmak lazım. Avrupa ve Birleşmiş Milletler kırsal kalkınma ajansların ortak stratejileri örnek olarak alınmamaktadır.
EKOLOJİK	
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> Yasadığımız ülke için koruma Kaynakların korunması Kirlenmenin önlenmesi Kırsal turizmin ekonomik değere dönüşmesi ile doğal kaynaklar halkın yaşam standardının yükselmesine katkı sağlayacaktır. Munzur suyu ve doğa güzelliği olarak benzersiz bir güzelliğe sahip. Tunceli ilinin, fiziki coğrafyası dağ ve kış sporları, manzara olanakları yayla ve doğa turizmi açısından önemli potansiyele sahiptir. İlde başta akarsular, şelaleler ve gözeler olmak üzere turizme büyük bir katkı sağlamaktadır. 	<ul style="list-style-type: none"> Bölge nüfusunun artmasıyla çevreye verilen zararın artması Kaynakların bilinçsizce ve sadece kısa süreli kar getirisine bakılarak tahrip edilmesi. Halkın değerlerine ve doğaya zarar veren barajların durdurulması... Yinelenen enerji kullanımı, su kullanımı ve kirliliğin önlenmesi, çöp idaresi, geleneksel bilgeliğin kayıt altına alınarak çağdaş teknolojiyle birleştirilmesi faaliyetlerinin yetersizliği. Doğal yaşam alanlarının özelleştirilmesi
DEMOGRAFİK	
FIRSATLAR	TEHDİTLER
<ul style="list-style-type: none"> Kadınların sektöre kazanımı Köyden kente göçün tersine çevrilmesi Kırsal bölgedeki insanların ekonomik kazancının artması sonucu büyük şehirlere göçün önüne geçilmesi Özellikle gençler için tatmin edici faaliyet ve para kazanma olanakları, onların bu şehirde yaşamayı daha fazla kabullenmelerini sağlayabilecektir. Kırsal turizm gelir kapısı açacaktır. Göçü durdurmakla beraber geriye göçü sağlayabilir. Göçün durdurulmasındaki en önemli etken kuşkusuz kırsal turizmin canlandırılmasıdır. 	<ul style="list-style-type: none"> Tekelleşme Kırsal alan nüfusunun artmasıyla kaynak yetersizliği probleminin ortaya çıkması Bölgenin farklı kültürlerden göç alarak kendine özgü yapısının zaman içinde bozulma ihtimali. Turizm'in etkisiyle farklı bölgelerden göç alıp bölge halkının değerleri değişmesi. Kırsal bölgelerden kente göç gördüğüm en önemli tehditlerden bir tanesidir.

bilir bir turizm anlayışının bölgede gelişim göstermesi ile mümkün hale gelebilir. Kırsal alanlarda yöre halkının sosyal yaşamında ve ortak hafıza bilincinde önemli bir yeri olan milli parkların turizm açılması neticesinde doğal hayatın tanınmasına, kültürel önyargıların karşılıklı olarak kaldırılmasına fırsat sağlanacağı söylenebilir.

Teknolojik: Bölgesel kalkınmanın sürdürülebilirliği ve gelişimini sağlamak için teknolojiye dayanmaktadır. Bölgenin altyapı sorunları giderilerek ileride meydana gelebilecek risklerin azaltılabileceği söylenebilir. Altyapının gelişimi ile birlikte bölgede ulaşım ve yatırım faaliyetlerinde artışın meydana geleceği öngörülebilmektedir. Özellikle kırsal turizmin alternatif olarak sunulduğu Munzur Vadisi Milli Parkının tanıtım sorununu minimize edilerek farklı iletişim kanalları aracılığı ile bölgenin tanıtım faaliyetleri artırılabilir.

Ekonomik: Kırsal alanlarda gelişim gösteren turizm hareketleri neticesinde meydana gelen yeni iş fırsatları ile yöre halkının istihdam oranında artışın yaşanması, kaliteli yerel ürün üretilmesi, geleneksel el sanatlarının sürdürülmesi, kırsal alanlarda doğaya entegre bölgesel yatırımlarda artış yaşanması ve bölgesel kalkınma hızında artışın meydana gelmesi gibi pozitif etkilerden söz etmek mümkündür. Dünyanın en iyi 30 milli parkı arasında gösterilen; akarsu kaynakları, endemik bitki örtüsü, yöreye özgü yaban hayatı ve çevresindeki beşeri kültürle zengin bir miras kaynağı olan Munzur Vadisi Milli Parkı'nda yapılabilecek potansiyel sürdürülebilir turizm etkinliklerinin sağlayacağı ekonomik katkının çok fazla olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, Munzur Vadisi Milli Parkı'nda sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin düzenlenerek hayata geçirilmesi bölge coğrafyasına ve yöre halkının kutsal değerlerine zarar verebilecek olan baraj ve HES çalışmaları neticesinde oluşabilecek tahribatların önlenmesini sağlayabilir. Baraj ve HES çalışmalarının Türkiye'nin toplam enerji üretiminde sağlayacağı %0,97'lik bir artış ile elde edilebilecek olan yıllık 80 milyon dolar gelirden daha fazlasının turizmden elde edilebileceği Türkiye'nin milli park ziyaretçi sayısında meydana gelen hızlı artış oranından anlaşılmaktadır.

Eğitimsel: Bölgede yaşayan yerel halkın edindikleri kırsal turizmle ilgili bilginin yeterli olmadığı söylenebilir. Bu bağlamda, yöre halkına turizmle ilgili kültür, tarih, halkla ilişkiler gibi alanlarda eğitim vermek üzere bazı eğitim yatırımları yapılmalıdır. Bu sayede, kırsal turizm bilincinin gelişmesiyle beraber Munzur Vadisi Milli Parkın korunması da daha mümkün hale gelebilir.

Politik: Hükümetler yerel politikaları güçlendirmek amacıyla alternatif olarak kırsal ekonomiyi çeşitlendirme yoluna gitmektedir. Ayrıca, kırsal bölgelere yatırım yapmak isteyen kuruluşlar için projeler teşvik edilerek fon desteği sağlanmaktadır. Bu bağlamda; Munzur Vadisi Milli Parkında yapılması planlanan baraj ve HES çalışmalarına alternatif olabilecek sürdürülebilir kırsal turizm faaliyetleri için hedef ve amaçların tam olarak belirlendiği bir stratejik planın hazırlanarak, bölgenin tanıtımının belli ilkeler doğrultusunda yapılması gerektiği söylenebilir. Bölgenin sahip olduğu farklı inanç ve kültür zenginliğinin turizm aracılığıyla zarar görebileceği düşünülmektedir. Bu algının ortadan kaldırılabilmesi için, yerel yöneticilerin halkı bilinçlendirmesi ve yöre halkının sahip olduğu değerleri koruması gerekmektedir. Ayrıca, bölgenin gereksinimi olan mikro işletmelerin kurulmasının ve bölgenin taşıma kapasitesini göz önünde bulundurularak faaliyet göstermelerinin eko-turizm açısından gerekli olduğunun üzerinde durulmalıdır. Bunların gerçekleştirilmesi için yasal, politik, ekonomik ve eğitimsel kararların alınması gereklidir. Bölgenin kırsal turizmden yararlanması

uluslararası platformlarda tanınmasına neden olacağı gibi, ülke imajına da katkı sağlayacaktır.

Yasal: Sürdürülebilir kaynak anlayışı ile yönetilmek zorunda olan milli parklar, gelecek nesillere aktarılmaya zorunlu olduğu doğal alanlardır. Ancak, Türkiye'de Milli Parklar Kanununun 14. Maddesinde yer alan "kamu yararına..." ibaresi doğal alanlar için tehlike oluşturmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'de doğal alanlarının korunması ve sürdürülebilirliği ile ilgili yasal zeminin genişletilmesi ve güçlendirilmesi gerektiğinin bir zorunluluk olduğu söylenebilir. Milli Parkı ile ilgili kararlar alınırken, Avrupa Birliği'nin ve Birleşmiş Milletlerin kırsal kalkınma ile ilgili stratejileri örnek alınabilir ve çıkarılabilecek özel nitelikli yasalar ile doğaya entegre, bölgesel yapı ile uyumlu yatırımların yapılabilmesine öncülük sağlanabilir. Bu durumun yanı sıra, eko-turizm gibi birçok turizm faaliyetlerine kaynak oluşturan milli parklar ile ilgili kararlar alınırken, Çevre Kanununun 10. Maddesinin dayanağı olan ÇED süreci zorunluluk haline getirilebilir ve Kültür ve Turizm Bakanlığının ÇED sürecine kesinlikle katılımı sağlanabilir.

Ekolojik: Munzur Vadisi Milli Parkında gerçekleştirilecek sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin ekonomik değere dönüşmesi ile birlikte, bölgenin korunması için finansman sağlanacağı söylenebilir. Ayrıca, Munzur Vadisi Milli Parkında yenilenebilir enerji imkânlarının kullanılmasının ve kirliliğin önlenmesinin kayıtlar altına alınarak çağdaş teknoloji ile birleştirilmesinin bölgenin korunmasına katkı sağlayacağı öngörülebilmektedir. Doğal yaşam alanlarının özelleştirilmesi ile bölgesel taşıma kapasitesinde yaşanan sorunların önlenmesi ve kaynakların bilinçsizce ve sadece kısa süreli kar amacıyla kullanılmasının önüne geçilmesi doğal yaşam alanlarının sürdürülebilirliği için bir zorunluluktur. Munzur Vadisi Milli Parkının fiziki coğrafyasının alternatif turizm çeşitlerine kaynak oluşturabilecek özellikler taşıması bölgenin potansiyelini ortaya koymaktadır.

Demografik: Bölgesel gelişmişlik farkının azaltılması ve kırsal alanlarda hali hazırda bulunan göç sorunun önüne geçilerek eğitim sahibi genç bireylerin kırsaldan kentsel bölgelere kaçışının önüne geçilmesi gerekmektedir. Türkiye'de kırsal alanlardan kente göç etme süreci halen devam etmektedir. Özellikle gençler için tatmin edici faaliyetlerin bulunmaması ve para kazanma olanaklarının elverişsiz olması bu sürece ivme kazandırmaktadır. Munzur Vadisi Milli Parkı'nda yapılacak olan kırsal ekonomik faaliyetlerin bu süreci yavaşlatabileceği ve bölgeye geriye dönüşü sağlayabileceği öngörülebilmektedir. Turizm ve milli parklar arasında dengeli bir ilişkinin kurulması gerekmektedir. Aksi takdirde, turizm hareketleri ile birlikte bölgenin nüfusu artabilir ve yerel halkın özgün yapısında tahribatlar yaşanarak halkın değer yargıları değişebilir. Bunu önlemek için çevreci, ekonomik ve sosyal yararlar çerçevesinde bir park yönetimi oluşturularak sürdürülebilirlik sağlanmalıdır.

SONUÇ

Kitle turizminin meydana getirmiş olduğu olumsuz sonuçların fark edilmesi ile beraber, hızla gelişim gösteren çevreye duyarlı turizm anlayışı özellikle kırsal alanlarda gelişim göstermiştir. Doğa turizmi, köy turizmi, yayla turizmi, av turizmi, tarım turizmi, çiftlik turizmi, inanç turizmi, eko-turizm gibi birçok turizm türüne kaynak sağlayabilecek olan milli park alanlarının turizme açılması ile beraber, turizmin kırsal kalkınmada önemli ekonomik stratejiler arasında yer alabileceği fark edilmiştir. Bu bağlamda, kırsal bölgelerde doğal yaşama ve kültürel yapıya zarar vermeyecek şekilde

çevresel değerler ile uyumlu ekonomik bir kalkınmanın sağlanabilmesi için, turizm gibi alternatif yatırım türlerine ev sahipliği yapabilecek milli parklara yönelik çabaların sürdürülmesinin önem arz ettiği söylenebilir.

Araştırma sonucunda, katılımcı kurum/kuruluşların konu ile ilgili önem düzeylerine göre anahtar kelimelere vermiş oldukları yanıtlardan Munzur Vadisi Milli parkında yapılması planlanan baraj ve HES çalışmalarına alternatif olarak turizmin bölgeye sürdürülebilir kalkınma açısından daha fazla katkı sağlayabileceği ile ilgili görüşler ön plana çıkmıştır.

Katılımcı kurum/kuruluşların araştırmaya ilişkin olarak belirtmiş oldukları fırsat ve tehditlerden; planlanan baraj ve HES çalışmaları neticesinde yöre halkının sosyal yaşamında ve ortak hafıza bilincinde önemli bir yere sahip bulunan Alevilik inancına ait ziyaret yerleri üzerinde oluşabilecek tahribatın sürdürülebilir turizm anlayışı ile engellenebileceği anlaşılmaktadır. Bu sayede, doğal hayatın tanınmasına ve kültürel önyargıların karşılıklı olarak kaldırılmasına fırsat sağlanacağı da öne sürülmüştür. Bu sonuç; Duim & Caalders (2002)'nin SAYFA NO çalışmalarında belirttikleri park ziyaretlerinin farklı kültürlerin bilinirliğinin ve kültürlerarası etkileşimin sağlanmasına katkı sağlayacağı görüşü ile paralellik göstermektedir. Teknolojik anlamda; Munzur Vadisi Milli Parkı ile ilgili olarak altyapı sorunlarının giderilerek gelecekte meydana gelebilecek risklerin azaltılabileceği ve park ile ilgili tanıtım sorunlarının minimize edilebileceği öne sürülmüştür. Ekonomik anlamda, baraj ve HES çalışmalarının Türkiye'nin toplam enerji üretiminde sağlayacağı %0,97'lik bir artış ile elde edilebilecek olan yıllık 80 milyon dolar gelirden daha fazlasının bölgedeki turizm faaliyetlerinden elde edilebileceği bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Eğitim açısından, bölgede yaşayan yerel halkın kırsal turizmle ilgili gerekli bilgiye sahip olmadıkları gözlemlenmiştir. Politik açıdan, Munzur Vadisi Milli Parkında mikro işletmelerin kurulmasının ve bölgenin taşıma kapasitesini göz önünde bulundurarak faaliyet göstermelerinin eko-turizm açısından gerekli olduğunun üzerinde durulmuş ve bunların gerçekleşmesi için yasal, politik, ekonomik ve eğitimsel kararların henüz belirlenmemiş olmasının önemli bir tehdit unsuru olduğu belirtilmiştir. Bu durum; Reihanian, Mahmood, Kahrom, & Hin (2012, s. 226) tarafından İran'da Boujagh Ulusal Parkı üzerine yapılan araştırmalarda elde etmiş oldukları, yerel yönetimlerin sürdürülebilir turizm anlayışından uzak olmaları halinde oluşan altyapı ve tanıtım sorunlarının parkların geleceğine zarar vereceği sonucu ile benzerlik göstermektedir. Yasal anlamda, Türkiye'de Milli Parklar Kanununun 14. Maddesinde yer alan "kamu yararı..." ibaresi doğal alanlar için bir tehlike olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle; milli parklar ile ilgili kararlar alınırken Çevre Kanununun 10. Maddesinde yer alan ÇED sürecinin zorunluluk haline getirilmesi ve Kültür ve Turizm Bakanlığının ÇED sürecine kesinlikle katılması gerektiği ön plana çıkmıştır. Ekolojik anlamda, Munzur Vadisi Milli Parkında sürdürülebilir turizm faaliyetlerinin ekonomik değere dönüşmesi ile birlikte, bölgenin korunması için finansman sağlanacağı öngörülmüştür. Demografik anlamda, Munzur Vadisi Milli Parkı'nda yapılacak olan kırsal ekonomik faaliyetlerin göç hareketlerini yavaşlatabileceği ve bölgeye geriye dönüşü sağlayabileceği bir fırsat olarak nitelendirilmiştir.

Konu ile ilgili yapılabilecek ileriki araştırmalarda, Munzur Vadisi Milli Parkı'nda gerçekleştirilecek turizm aktiviteleri ile ilgili olarak, yerel halkın ve bölgesel yöneticilerin tutumu ve turizm faaliyetlerine olan bakış açıları araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- [1] Anonim (2015, 01 01). Wikipedia.org. 06 2015, 05 tarihinde List of national parks: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_parks adresinden alındı
- [2] Armaç, S. (2006). Tunceli ve Yakın Çevresinin: Jeolojik ve Jeoteknik Değerlendirmesi. Van: (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Mühendisliği Ana Bilim Dalı.
- [3] Ateşoğulları, M., & Karaslan, Ö. (2002). Suya Gömülen Tarihimiz ve Doğal Zenginliğimiz (Hasankeyf ve Münzur). Haber Bülteni :Görüş, 83-88.
- [4] Buultjens, J., Ratnayake, I., Gnanapala, A., & Aslam, M. (2005). Tourism and Its Implications for Management in Ruhuna National Park (Yala), Sri Lanka. *Tourism Management*, 26, 733-742.
- [5] Briedenhann, J., & Wickens, E. (2004). Rural Tourism—Meeting the Challenges of the New South Africa. *International Journal of Tourism Research*, 6(3), 189–203.
- [6] Cochrane, J. (2006). Indonesian National Parks: Understanding Leisure Users. *Annals of Tourism Research*, 4, 979-997.
- [7] Cunha, A. A. (2010). Negative Effects of Tourism in A Brazilian Atlantic forest National Park. *Journal for Nature Conservation*, 18, 291-295.
- [8] Çetinkaya, H. (2014). Munzur Vadisi Milli Parkı. 05 21, 2015 tarihinde Dersim 37-38 - Ortak Bellek Platformu: <http://www.dersim37-38.org/dersim-munzurvadisi/> adresinden alındı
- [9] Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği (ÇED) . (2015, 09 16). Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği. Resmî Gazete: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/11/20141125-1.htm> adresinden alındı
- [10] Demir, C. (2001). Milli Parklarda Sürdürülebilirlik Kavramının Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri Açısından Analizi: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 87-105.
- [11] Demir, C. (2002). Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Olumsuz Çevresel Etkileri: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulama. *D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi*, 17(2), 93-117.
- [12] Dewhurst, H., & Thomas, R. (2003). Encouraging Sustainable Business Practices in a Non-Regulatory Environment: A Case Study of Small Tourism Firms in a UK National Park. *Journal of Sustainable Tourism*, 11(5), 383-402.
- [13] Dinçer, M. Z., İstanbullu Dinçer , F., & Avunduk, Z. (2011). Türkiye'de Kırsal Turizmin Sosyokültürel, Teknolojik, Ekonomik, Eğitimsel, Politik, Yasal, Ekolojik ve Demografik Açılardan Değerlendirilmesi (STEEPED Analizi). 12. Ulusal Turizm Kongresi (s. 177-194). Düzçe: Sidas Medya Ltd. Şti.
- [14] Duim, R. V., & Caalders, J. (2002). Biodiversity and Tourism, Impacts and Interventions. *Annals of Tourism Research*, 29(3), 743-761.
- [15] Eagles, P. F., & McCool, S. (2002). *Tourism in National Parks and Protected Areas: Planning and Management*. Wallingford: CABI.
- [16] Erdogan, N., & Tosun, C. (2009). Environmental Performance of Tourism Accommodations in the Protected Areas: Case of Goreme Historical National Park. *International Journal of Hospitality Management*, 28, 406-414.
- [17] FAO. (2005). *Mountain Tourism: Making it Work for the Poor*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United State.
- [18] Fennel, D., & Nowaczek, A. (2010). Moral and Em-

pirical Dimensions of Human-Animal Interactions in Eco-tourism: Deepening an Otherwise Shallow Pool of Debate. *Journal of Ecotourism*, 9(3), 239-225.

[19] Hall, C. M., & Frost, W. (2009). American Invention to International Concept: The Spread and Evolution of National Parks. C. M. Hall, & W. Frost (Dü) içinde, *National Parks and Tourism: International Perspectives on Development, Histories and Change* (s. 30-44). London: Routledge.

[20] <http://onedio.com>. (2014, 10 20). Onedio. 06 05, 2015 tarihinde Dünyanın Dört Bir Tarafından Her Biri Doğa Harikası 30 Milli Park: <http://onedio.com/haber/dunya-nin-dort-bir-tarafından-her-biri-doga-harikasi-mill-i-park-lar-387688> adresinden alındı

[21] <http://www.sustainabletourisonline.com>. (tarih yok). Sustainable Tourism - Parks and Culture. 06 16, 2015 tarihinde Sustainable Tourism Online: <http://www.sustainabletourisonline.com> adresinden alındı

[22] <http://www.tourism.australia.com/>. (2009). National Long-Term Tourism Strategy. 06 13, 2015 tarihinde Australian Government: Department of Resource, Energy and Tourism: <http://www.tourism.australia.com/> adresinden alındı

[23] <https://www.tbmm.gov.tr>. (2015a, 06 17). Kanun Tasarı ve Teklifleri Sorğu Formu. Türkiye Büyük Millet Meclisi: <https://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-0076.pdf> adresinden alınmıştır

[24] <https://www.tbmm.gov.tr>. (2015b, 06 17). Meclis Araştırması Önergeleri Bilgileri. Türkiye Büyük Millet Meclisi: https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_arastirma_onergeleri.onerge_bilgileri?kanunlar_sia_no=109258 adresinden alınmıştır

[25] İHA. (2015, 04 08). Baraj ve Hes'ler İçin Yargı Kararları Uygulansın Başvurusu. Milliyet.com.tr: <http://www.milliyet.com.tr/baraj-ve-hes-ler-icin-yargi-kararlari-tunceli-yerelhaber-717471/> adresinden alınmıştır

[26] Karakılçık, Y., & Koç, F. (2015, 05 26). Munzur Suyu Projelerinin Bölgesel Kalkınma Açısından Giderilmesi. *academia.edu*: http://www.academia.edu/2215702/Munzur_Suyu_Projelerinin_B%C3%B6lgesel_Kalk%C4%B1nma_A%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan_%C4%A0rdelenmesi adresinden alınmıştır

[27] Koumparoulis, D. N. (2013). PEST Analysis: The case of E-shop. *International Journal of Economy, Management and Social Sciences*, 2(2), 31-36.

[28] Kruk, E. (2011). Tourism and Sustainable Mountain Development in the Hindu Kush-Himalayas. E. Kruk, H. Kreuzmann, & J. Richte (Dü.), *Integrated Tourism Concepts to Contribute to Sustainable Mountain Development in Nepal* içinde (s. 15-29). Bonn: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.

[29] www.tuncelikulturturizm.gov.t, Munzur Vadisi Milli Parkı. 05 21, 2015 tarihinde Tunceli İl Kültür ve Turizm Bakanlığı: <http://www.tuncelikulturturizm.gov.tr/TR,57342/munzur-vadisi-mill-i-parki.html> adresinden alındı

[30] Lee, C.-K., & Han, S.-Y. (2002). Estimating the Use and Preservation Values of National Parks' Tourism Resources Using A Contingent Valuation Method. *Tourism Management*, 23, 531-540.

[31] Maa, X.-L., Ryan, C., & Bao, J.-G. (2009). Chinese National Parks: Differences, Resource Use and Tourism Product Portfolios. *Tourism Management*, 30, 21-30.

[32] Malabarconsulting.co.uk. (2015, 06 01). STEPLED Analyses. Malabar Consulting: <http://malabarconsulting.co.uk> adresinden alındı

[32] Mayer, M., Müller, M., Woltering, M., Arnegger,

J., & Job, H. (2010). The Economic Impact of Tourism in Six German National Parks. *Landscape and Urban Planning*, 97, 73-82.

[34] Milli Parklar Kanunu. (1983, 08 11). Milli Parklar Kanunu. Resmi Gazete: www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2873.doc adresinden alınmıştır/

[35] Okello, M. M. (2001). Relative Importance of Conservation Areas in Kenya Based on Diverse Tourist Attractions. *The Journal of Tourism Studies*, 12(1), 39-49.

[36] Okello, M. M., Manka, S., & D'Amour, D. (2008). The Relative Importance of Large Mammal Species for Tourism in Amboseli National Park, Kenya. *Tourism Management*, 29, 751-760.

[37] T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı . (2013a). Tunceli İli Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023. Tunceli: Orman ve Su İşleri Bakanlığı 15. Bölge Müdürlüğü./ T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı . (2013, 01 31).

[38] Reihanian, A., Mahmood, N., Kahrom, E., & Hin, T. (2012). Sustainable tourism development strategy by SWOT analysis: Boujagh National Park, Iran. *Tourism Management Perspectives*(4), 223-228.

[39] Schoolman, E. D., Guest, J., Bush, K., & Bell, A. (2011). How Interdisciplinary is Sustainability Research? Analyzing the Structure of An Emerging Scientific Field. *Sustainability Science*, 7(1), 67-80.

[40] Silcock, P., Rayment, M., Kieboom, E., White, A., & Brunyee, J. (2013). Valuing England's National Parks : Final Report for National Parks England. London: Cumulus Consultants Ltd and ICF GHK.

[41] T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı . (2013b, 01 31). Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. 06 05, 2015 tarihinde <http://www.milliparklar.gov.tr/>: <http://www.milliparklar.gov.tr/mp/?sflang=tr> adresinden alındı

[42] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007, 03 02). Türkiye Turizm Stratejisi 2023 - Eylem Planı 2007-2013. 11 21, 2014 tarihinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü: <http://www.kultur.gov.tr/> adresinden alındı

[43] TMMOB. (2009). Küresel Su Politikaları ve Türkiye. Ankara: Kardelen Ofset.

[44] Tunceli İli Doğa Turizmi Master Planı 2013-2023. Tunceli: Orman ve Su İşleri Bakanlığı 15. Bölge Müdürlüğü.

[45] Tunçer, M. (2011). Tunceli- Munzur Vadisi Milli Parkı Genel Özellikleri. Mimarlık, Kentsel Tasarım, Şehir Planlama, Bölge Planlama, Arkeoloji, Tarihsel ve Doğal Çevre Korunması.

[46] Tunçer, M., & Tercan, B. (2010). Tunceli Munzur Vadisi Milli Parkı Uzun Devreli Gelişme Planı, Planlama Süreci ve Sonuçları. I. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu. Tunceli: <http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com.tr/2010/10/tunceli-munzur-vadisi-mill-i-parki-uzun.html>.

[47] Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2015, 05 26). Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED). Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı: <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11593/cevresel-etki-degerlendirme-si-ced.html> adresinden alınmıştır

[48] UNEP. (2014b). Protected Planet Report. Cambridge: UNEP World Conservation Monitoring Centre.

[49] UNEP. (2014a). Tourism in Mountain Regions: Hopes, Fears and Realities. (D. Hoffman, & M. Price, Dü) Geneva: The Department of Geography and Environment, University of Geneva.

[50] UNEP. (2007). A Practical Guide to Managing the Environmental and Social Impacts of Mountain Tours. Tou-

rism and Mountains. United Nations Environment Programme.

[51] UNWTO. (2015). Annual Report 2014. 06 02, 2015 tarihinde World Tourism Organization (UNWTO): <http://www2.unwto.org/annualreport2014> adresinden alındı

[52] Walpole, M. J., Goodwin, H., & Ward, K. (2001). Pricing Policy for Tourism in Protected Areas: Lessons from Komodo National Park, Indonesia. *Conservation Biology*, 15(1), 218-227.

[53] T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı (2013c, 02 01). Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı: <http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/korunanalan1.htm> adresinden alınmıştır

[54] www.nationalparks.gov.uk . (2010, 07). Sustainable Tourism in UK National Parks. 06 16, 2014 tarihinde The National Parks Britain's Breathing Spaces: www.nationalparks.gov.uk adresinden alındı

[55] www.ozgurdersim.com. (2015, 10 26). Ozgurdersim.com. Danıştay, 2 HES'i durdurdu!: <http://www.ozgurdersim.com/haber/danistay-2-hesi-durdurdu-1774.htm> adresinden alınmıştır

[56] Yedigün Gazetesi. (2015, 06 17). Milli Parklarda Turizm. T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü: <http://www.byegm.gov.tr/turkce/haber/milli-parklarda-turizm/76828> adresinden alınmıştır

[57] Yoğunlu, A. (2011). Tunceli Ekonomik Değeri Olan Bitkiler Raporu. Tunceli: Fırat Kalkınma Ajansı "Sektörel Araştırmalar Serisi-5".